

Nr 18

Utlåtande i anledning av motioner om ökat statligt inflytande inom vissa industrier m. m.

Bankoutskottet behandlar i detta utlåtande i ett sammanhang dels motionen II: 239 av herr *Lundberg*, vari hemställes »att riksdagen måtte besluta

att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att Kungl. Maj:t skyndsamt måtte utreda och om möjligt till nästa års riksdag komma med förslag till ett väsentligt ökat statligt inflytande i större och för svensk ekonomi och sysselsättning betydelsefulla nyckelindustrier och naturtillgångar;

att om möjligt till höstriksdagen komma med ett lagförslag, som kan hindra industrier och företag att till främmande land, med underbetald arbetskraft, social och kulturell nöd samt ofrihet, överflytta sin verksamhet, innebärande att staten i sådana fall ges förköpsrätt till att övertaga dessa företag till ett jämkat pris eller utan direkt ersättning, för att på så sätt säkra industriell verksamhet, den fulla sysselsättningen och tryggheten i vårt land; samt

att arbetsmarknadsmyndigheterna får i uppdrag att se till att den 'friska' arbetskraft som icke uppnått pensionsåldern och finns inom landet beredes tillgång till meningsfullt arbete, inkomst och en normal livsföring, innan import av arbetskraft från andra länder får ske, samt att företagen som regel genom bindande ekonomiska garantier skall påtaga sig ersättning och ansvar gentemot arbetskraft, som utan mycket starka skäl permitteras eller avskedas från en arbetsplats, till dess att nytt och likvärdigt arbete kan erhållas»;

dels de likalydande motionerna I: 74 av herr *Werner* och II: 64 av herr *Hermansson m. fl.*, såvitt dessa avser hemställan att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall begära »förslag till 1968 års höstriksdag angående befogenhet för staten att — utan ersättning till ägarna — överta driften vid nedläggning av företag eller vid större avskedanden till dess andra arbeten eller omskolningsmöjligheter föreligger».

I sistnämnda motioner ställs ytterligare två yrkanden, om samordning av den statliga förtagsgruppen och om översyn av reglementet angående allmänna pensionsfondens förvaltning. Dessa yrkanden behandlar utskottet i sitt utlåtande nr 19 respektive i ett senare utlåtande.

Bihang till riksdagens protokoll 1968. 8 saml. Nr 18—19

Motionerna

I motionen II: 239 ges inledningsvis en översikt över hur strävan att skapa ökad ekonomisk och social trygghet tagit sig uttryck i svensk politik under senare decennier. Denna strävan har, säger motionären, vilat på rätten till arbete och full sysselsättning. Med utgångspunkt i kravet härpå granskar motionären vissa tendenser i svenskt näringsliv. Han anser den privata företagsamhetens insats i produktionen vara minimal, eftersom den moderna industrin huvudsakligen är ett resultat av en kollektiv strävan. Han kräver att industriell demokrati skall införas och de anställda få ökat ekonomiskt inflytande. Att svenska företagare överflyttar industrier, patent och kapital till andra länder betecknas som ett hot mot trygghet och full sysselsättning och säges böra förhindras, liksom också att internationella finanskretsar köper upp svensk industri och svenska markområden. Sysselsättningskapande åtgärder begärs särskilt med sikte på arbetstagare i och över femtioårsåldern. I anslutning till sitt krav på fullt utnyttjande av den befintliga arbetskraften pläderar motionären för en minskning av inkomstklyftorna mellan olika grupper av arbetstagare och för en ökad forskning som kan skapa nya resurser. Den arbetskraftsimport som ägt rum kritiserar under hänvisning till att friställd svensk arbetskraft finnes; dess syfte förmodas vara att få fram billigare arbetskraft.

Sysselsättningsproblemen tas till utgångspunkt också för motionerna I: 74 och II: 64. Dessa problem har, säger motionärerna, sin rot i den ständiga inre omorganisation som kapitalismen genomgår i sitt nuvarande utvecklingsstadium. Motionärerna anger vissa huvuddrag i det svenska näringslivets pågående strukturomvandling och berör därvid förskjutningarna på arbetsmarknaden med hänsyn till utbildningskrav etc., tendensen till koncentration av driften, kapitalbildningens karaktär av investering i arbetsbesparing, befolkningsomflyttningar till följd av koncentration och omorganisation i näringslivet, den sammansmältning som äger rum mellan svenskt och utländskt näringsliv samt kapitalets sammanslutning i större marknadsenheter. Strukturomvandlingen säges skärpa de motsättningar och balansproblem som finns i vår ekonomi. Som exempel på sådana företeelser nämns bostadsbrist och andra köproblem i storstäderna samt otillräcklig industrialisering och därav föranledda svårigheter i vissa landsdelar. Vidare påtalas motsättningar mellan den samhällliga planeringen och privatkapitalismens intressen, klasskillnader som tar sig uttryck bl. a. i ojämn inkomstfördelning samt maktkoncentration till en sektor vid sidan av de demokratiskt kontrollerade beslutsorganen. Orsaken till de problem som strukturomvandlingen skapar ligger enligt motionärerna i ekonomins kapitalistiska organisation. Kritik riktas mot kapitalismens lönsamhetsberäkningar och vinststrävanden. Motionärerna vill skapa trygghet genom en aktiv näringspolitik och genom ingrepp i näringslivets ekonomiska och

politiska organisation. Den socialistiska näringspolitik som de eftersträvar sammanfattas i ett antal punkter rörande ökat inflytande inom näringslivet för de anställda och för samhället, utvidgad samhällelig planering, reformerad arbetsmarknads- och lokaliseringpolitik m. m. Ett avsnitt i motionen ägnas särskilt åt de aktuella sysselsättningsproblemen; däri framförs reformförslag även utanför arbetsmarknadspolitikens område. I en förteckning över åtgärder som enligt motionärernas uppfattning bör genomföras omedelbart anges en rad förslag av vilka flera tagits upp i särskilda motioner som hänvisats till andra utskott än bankoutskottet.

Utskottet

Gemensamt för de motioner som behandlas i detta utlåtande är att de utgår från den osäkerhet som för närvarande präglar arbetsmarknaden bl. a. till följd av den pågående strukturomvandlingen inom näringslivet. Motionärerna föreslår en rad olika åtgärder i syfte att skapa ökad trygghet för de anställda; av de förslag som framförs i motionerna I: 74 och II: 64 berörs dock i detta utlåtande endast ett. Beträffande den allmänna bakgrunden till förslagen inskränker sig utskottet till att konstatera att motionärerna tagit upp ett flertal betydelsefulla problem, som till stor del också i skiftande former är föremål för ingående uppmärksamhet från statsmakternas sida. De värderingar som motionärerna ger uttryck åt kan utskottet endast delvis ansluta sig till. Understrykas må att utskottets avvikande värderingar givetvis inte avser motionärernas grundläggande trygghetspolitiska mål utan en del av de förklaringar till rådande tillstånd som de ger och en del av de metoder som de skisserar för att komma till rätta med de berörda problemen.

Förutom den allmänna bakgrunden har motionerna också det gemensamt att de föreslår mera aktiva åtgärder från statens sida för att i vissa fall upprätthålla driften vid företag som hotas av inskränkningar eller nedläggning. I motionerna I: 74 och II: 64 föreslås en utredning om befogenhet för staten att utan ersättning till ägarna överta driften vid nedläggning av företag eller mera omfattande avskedanden. I motionen II: 239 framförs önskemålet att staten skall få förköpsrätt att till ett jämkat pris eller utan direkt ersättning överta företag som står i begrepp att överflytta sin verksamhet till främmande land.

Åtgärder av den typ som sålunda föreslagits skulle vara av klart konfiskatorisk natur. Utskottet finner dylika åtgärder vara främmande för svensk rättsuppfattning och är inte berett att tillstyrka utredning därom. I detta sammanhang vill utskottet erinra om att den nyligen tillkallade utredningen rörande den fortsatta lokaliseringpolitiska stödverksamheten (se därom utskottets utlåtande nr 14) enligt sina direktiv skall ta ställning bl. a. till huruvida och i så fall under vilka förutsättningar och i vilka former det

kan vara befogat att i vissa fall lämna stöd till industrier som hotas av nedläggning.

Det nyss refererade förslaget i motionen II: 239 är i första hand föranlett av motvilja mot vissa förhållanden i diktaturstater. Enligt utskottets uppfattning ter sig emellertid motionärens uppfattning alltför isolationistisk. Att svenska företag skaffar sig intressen utomlands och utländska i Sverige kan allmänt sett bedömas som ett naturligt och inte sällan värdefullt inslag i en ofrånkomlig internationalisering av näringslivet.

I den nämnda motionen II: 239 påyrkas vidare att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall anhålla att förslag skyndsamt framläggs om ett väsentligt ökat statligt inflytande i betydelsefulla nyckelindustrier och naturtillgångar. Utskottet vill härvidlag först framhålla att den vidare utvecklingen av den statliga företagssektorn kommer att bli föremål för en utredning som utskottet ytterligare berör i sitt följande utlåtande, nr 19. Det må också påpekas att ett betydande statligt inflytande ofta kan göra sig gällande i de av motionären avsedda företagen oavsett hur äganderättsförhållandena är gestaltade. Frågan huruvida det statliga inflytandet inom näringslivet bör utvidgas synes i övrigt bäst diskuteras i anslutning till konkreta förslag om statligt engagemang i en eller annan form. Sådana förslag framläggs alltför ofta och blir därvid föremål för grundlig prövning. Utskottet avstyrker en utredning av så allmän karaktär som den av motionären förordade.

Slutligen tas i motionen II: 239 upp vissa arbetsmarknadspolitiska frågor. Motionären vill att arbetsmarknadsmyndigheterna skall få i uppdrag att bereda tillgänglig svensk arbetskraft arbete innan arbetskraftsimport får ske. Vidare föreslås att företagen skall åläggas att ikläda sig ekonomiska garantier gentemot sina anställda, så att dessa inte i samma utsträckning som nu blir lidande i händelse av permittering eller avsked.

Den aktiva arbetsmarknadspolitik som föres i vårt land är i hög grad inriktad på att komma till rätta med de av motionären åsyftade problemen. Vad gäller tillgången på arbete för den friställda arbetskraften kan hänvisas till en rad insatser från arbetsmarknadsverkets sida, innefattande förutom en rikt differentierad arbetsförmedlingsverksamhet bl. a. omskolning och annan arbetsmarknadsutbildning, flyttningshjälp och skilda slag av sysselsättningsskapande åtgärder. Vad gäller de ekonomiska problem som följer av arbetslöshet må erinras dels om arbetslöshetsförsäkringen, dels om pågående reformarbete beträffande kontant stöd vid arbetslöshet. Riksdagen får innevarande session ta ställning till en proposition om förbättring av det kontanta stödet vid arbetslöshet, innefattande bl. a. att nya former skapas för kontant stöd åt äldre arbetstagare, som drabbas av arbetslöshet. Den år 1967 tillsatta KSA-utredningen, som behandlar frågor om kontant stöd vid arbetslöshet, fortsätter sin verksamhet. Omfattningen av arbetsgivarnas förpliktelser gentemot friställd personal är ett ämne för förhandlingar.

Även invandringspolitikens utformning är föremål för statsmakternas

intresse. I avsikt att begränsa invandringen har — utom för nordiska medborgare och flyktingar — förra året införts krav på att invandrare skall inneha arbetstillstånd före inresan till Sverige. På grundval av ett betänkande av utlänningsutredningen kommer förslag till allmänna riktlinjer för invandringpolitiken att föreläggas årets riksdag.

Sedan utskottet konstaterat att de problem som sammanhänger med invandringen av arbetskraft till Sverige sålunda är föremål för uppmärksamhet vill utskottet till sist framhålla, att de akuta sysselsättningsproblem som framkallats bl. a. av den senaste tidens konjunkturavmattning inte får tas till intäkt för en negativ syn på det tillskott som den utländska arbetskraften utgör på vår arbetsmarknad. Tillgången till delvis välutbildad utländsk arbetskraft har under gångna år med full sysselsättning bidragit till den ekonomiska expansion som ägt rum i vårt land. Även under nuvarande period av sysselsättningssvårigheter motsvarar antalet arbetslösa blott en mindre del av antalet i landet yrkesverksamma utlänningar.

Åberopande vad här anförts hemställer utskottet,

- 1) att riksdagen avslår motionerna I: 74 och II: 64, såvitt nu är i fråga;
- 2) att riksdagen avslår motionen II: 239.

Stockholm den 19 mars 1968

På bankoutskottets vägnar:

NILS STÅHLE

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ståhle (s), Åke Larsson (s), Palm (s), Åkerlund (h), Hilding (fp), Nils Theodor Larsson (cp)*, Lundin (s) och Enarsson (h);

från andra kammaren: fru Renström-Ingenäs (s), herrar Berglund (fp), Franzén i Motala (s), Börjesson i Glömminge (cp), Bengtsson i Landskrona (s), Larsson i Umeå (fp), Rask (s) och Bengtson i Solna (h)*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.